

UZASADNIENIE

Zaskarżonym wyrokiem Sądu Rejonowego dla Łodzi-Widzewa w Łodzi z 24 stycznia 2022 roku w sprawie II C 2159/20 z powództwa (...) Banku (...) spółki akcyjnej w W. przeciwko P. B. o zapłatę:

- w punkcie 1 oddalono powództwo;
- w punkcie 2 zasądono od powoda na rzecz pozwanego 2.952 zł tytułem zwrotu kosztów procesu.

W świetle uzasadnienia wskazanego wyroku Sąd I instancji ustalił, że 10 grudnia 2014 roku powód zawarł za pośrednictwem agenta z pozwanym umowę pożyczki nr (...), na mocy której powód udzielił pozwanemu pożyczki gotówkowej w wysokości 16.931,22 zł obejmującej całkowitą kwotę pożyczki oraz kwotę przeznaczoną na zapłatę kosztów związanych z udzieleniem pożyczki – prowizji w wysokości 931,22 zł.

Pożyczkobiorca obowiązany był do spłaty kwoty pożyczki w 36 równych ratach kapitałowo-odsetkowych, płatnych w okresach miesięcznych w wysokości i terminach wyszczególnionych w planie spłaty. Termin spłaty kredytu oznaczono na 20 grudnia 2017 roku, a wysokość 34 rat na kwotę 562,38 zł każda. Pierwsza i ostatnia rata były ratami wyrównującymi i wynosiły odpowiednio 612,44 zł i 560,79 zł. Spłaty były dokonywane przez w drodze potrącenia wymagalnych należności ze środków pieniężnych na rachunku oszczędnościowo-rozliczeniowym pożyczkobiorcy prowadzonym przez powoda, a pozwany zobowiązał się do zapewnienia środków pieniężnych na tym rachunku na spłatę raty w terminach spłaty. Pieniądze z tytułu zawartej umowy pożyczki zostały pozwanemu wypłacone 11 grudnia 2014 roku. Pozwany dokonał częściowej spłaty kredytu, lecz później zaprzestał uiszczania rat na poczet spłaty pożyczki. Z tak pozyskanych środków pozwany 12 grudnia 2014 roku dokonał wcześniejszej spłaty wcześniejszego kredytu na 14.955,22 zł, a pozostałe środki wykorzystał na zaspokojenie podstawowych potrzeb.

U pozwanego występuje przewlekła choroba psychiczna pod postacią schizofrenii. U chorych poza występowaniem objawów wytwórczych, to jest omamów i urojeń, dochodzi do rozpadu osobowości. W chwili zawarcia umowy pożyczki z 2014 roku choroba pozwanego trwała już 13 lat i miał wyjątkowo ciężki przebieg. Stan zdrowia pozwanego uniemożliwiał mu dostateczne rozeznanie i należyte pokierowanie swoim postępowaniem dla swobodnego i świadomego zawarcia w 2014 roku przedmiotowej umowy pożyczki oraz rozeznania prawnej konieczności obowiązku jej zwrotu po jej wykorzystaniu na warunkach określonych w tej umowie.

W tak ustalonym stanie faktycznym zważono, że oświadczenie woli pozwanego złożone 10 grudnia 2014 roku było dotknięte wadą, która czyni je nieważnym (art. 82 k.c.1) i pociągnęło za sobą nieważność całej czynności prawnej od chwili złożenia oświadczenia woli, bez możliwości jej konwalidacji i konwersji.

Odnosząc się do żądania powoda zasądzenia dochodzonej przez powoda sumy 10.173,51 zł wraz z maksymalnymi odsetkami umownymi liczonymi od 9.585,63 zł od dnia 31 grudnia 2016 roku od dnia zapłaty jako zwrotu nienależytego świadczenia, co do którego pozwany podnosił zarzut zużycia wzbogacenia (art. 409 k.c.), Sąd Rejonowy wskazał, że obrona pozwanego w tym zakresie jest chybiona, gdyż nie tyle zużył on wartość wzbogacenia, co umniejszył własne pasywa przez spłatę wcześniejszego zobowiązania, nadto zaoszczędził wydatków z własnego majątku w części, w jakiej wypłacone środki przeznaczył na zaspokojenie podstawowych potrzeb.

Ostatecznie jednak Sąd I instancji powództwo oddalił uznając, że dochodzenie przez powoda zwrotu środków udzielonej pożyczki, stanowiące co do zasady niewątpliwie słuszną realizację prawa podmiotowego, w niniejszej sprawie stanowiło zachowanie społecznie nieakceptowalne, co skutkowało zastosowaniem art. 5 k.c. Powodowy bank udzielił pożyczki pieniężnej osobie chorej, niezdolnej wówczas do kierowania swoim postępowaniem, nie mającej świadomości konsekwencji podejmowanych decyzji i wynikających z nich skutków prawnych. Powód, prowadząc działalność gospodarczą w zakresie udzielania pożyczek, winien był zweryfikować osobę pożyczkobiorcy w sposób należyty, w tym także w zakresie jej stanu zdrowia psychicznego, który w realiach niniejszej sprawy, nie mógł pozostać

niezauważony. W świetle uzasadnienia, Sąd Rejonowy wziął pod uwagę przede wszystkim tę okoliczność, że jak wynika z opinii biegłego, pozwany nie mógł świadomie i swobodnie kierować swoim postępowaniem w chwili zawierania umowy, ale także, co bardzo istotne, nie obejmował świadomości obowiązku zwrotu pożyczki. Brak świadomości rozciągał się w przypadku pozwanego także na konsekwencje prawne związane ze zwrotem pożyczki, nie tylko na moment podpisywania umowy. Zły stan zdrowia psychicznego u pozwanego jest na tyle oczywisty w kontakcie z nim, że osoby zawierające umowę w imieniu powoda nie mogły go zignorować.

Jak wynika z uzasadnienia zaskarżonego orzeczenia, w przedmiocie kosztów orzeczone na podstawie art. 98 k.p.c. w związku z art. 122 k.p.c.2, zgodnie z zasadą odpowiedzialności za wynik procesu. Powód przegrał proces w całości, a ponieważ pozwany był reprezentowany przez pełnomocnika z urzędu, który wnioskuje o przyznanie kosztów pomocy prawnej, za zasadne uznano przyznanie 2.400 zł wynagrodzenia (§ 8 pkt 5 r.o.a.SP3).

Apelację od omówionego wyżej wyroku w całości wywiódł powód, działając przez swojego pełnomocnika w osobie pracownika. W apelacji zarzucono naruszenie zarówno prawa procesowego, jak i materialnego.

W zakresie prawa procesowego zdaniem apelującego doszło do naruszenia:

- art. 233 § 1 k.p.c. przez błędną ocenę dowodu w postaci opinii sądowo-psychiatrycznej, w tym uzupełniającej, polegającą na daniu wiary jej wnioskowi, podczas gdy oparta została na niepełnej dokumentacji medycznej co doprowadziło do błędnego uznania przez Sąd I instancji, że umowa z 10 grudnia 2014 roku jest nieważna oraz iż pozwany nie posiadał rozeznania prawnej konieczności obowiązku zwrotu pożyczki po jej wykorzystaniu, na warunkach określonych w umowie pożyczki i w tym zakresie powództwo podlegało oddaleniu.

W zakresie prawa materialnego zarzucono naruszenie:

- art. 5 przez jego bezpodstawne zastosowanie i oddalenie powództwa, choć pozwany zaciągał wcześniej zobowiązania kredytowe u powoda, które początkowo były spłacane, pozwany nie ma ustawowych kompetencji do badania stanu zdrowia psychicznego, nie wskazuje o jakie zasady współżycia społecznego w rozpatrywanym wypadku chodzi oraz na czym polega sprzeczność żądania wydania przez powoda wyroku zasądającego z podstawy bezpodstawnego wzbogacenia pozwanego z tymi zasadami, wreszcie braku wszechstronnego rozważenia okoliczności sprawy.

Z tych względów wniesiono o zmianę zaskarżonego wyroku przez zasądzenie od pozwanego na rzecz powoda kwoty dochodzonej pozwem oraz kosztów procesu za obie instancje, powiększonych o uiszczone opłaty skarbowe od złożonych pełnomocnictw, według norm przepisanych.

W odpowiedzi na apelację pozwany, reprezentowany przez adwokata ustanowionego z urzędu, występującego w imieniu pozwanego również w I instancji, wniósł o oddalenie apelacji oraz zasądzenie od skarżącego kosztów postępowania według norm przepisanych.

Sąd Okręgowy zważył, co następuje.

Apelacja okazała się zasadna w znacznej części.

W pierwszej kolejności rozważyć należy zarzut w zakresie prawa procesowego, jako determinujący prawidłowość ustaleń faktycznych, przyjętych za podstawę rozstrzygnięcia.

Zarzut ten nie jest trafny. Po pierwsze, nie wydaje się iż w sprawie mamy do czynienia z sytuacją niekompletnej dokumentacji medycznej. Taka miałaby miejsce wówczas, gdyby co do pewnego okresu wiadomym było, że świadczenia zdrowotne w takiej dokumentacji utrwalane były na rzecz pozwanego świadczone, a mimo to dokumentacji takiej dla potrzeb procesu nie udało się pozyskać. Jest to sytuacja odmienna od tej, w której w jakimś okresie świadczeń zdrowotnych dokumentowanych medycznie pozwanemu nie udzielano. Po wtóre, zdecydowanie istotniejsze – nawet niezależnie od tego, z jakim przypadkiem mamy do czynienia w sprawie poddanej obecnie pod

osąd, Sądowi Rejonowemu nie sposób zasadnie czynić zarzutu wadliwej oceny opinii biegłej. Wnioski biegłej są logiczną konsekwencją zgromadzonego materiału dowodowego. Biegła dostrzegła ów brak dokumentacji, na który zwrócił uwagę skarżący. Nie jest zatem tak, że przesłanki rozumowania biegłej obarczone są błędem co do istotnych okoliczności w świetle poczynionych ustaleń. Opinie – tak główna, jak i uzupełniająca – są szeroko uargumentowane, zawierają one również dostateczną charakterystykę schorzenia, na które cierpi pozwany. W tych okolicznościach prawidłowo Sąd I instancji przyjął rzeczony opinie za pełnoprawny materiał dowodowy i słusznie uznał za wiarygodne źródło informacji specjalnych, niezbędnych do dokonania trafnej subsumpcji stanu faktycznego.

W świetle powyższych uwag ustalenia faktyczne poczynione przez Sąd Rejonowy są prawidłowe, ponieważ mieszczą się w granicach swobodnej – w przeciwieństwie do dowolnej – oceny przeprowadzonych dowodów jako spójne, logicznie powiązane z materiałem dowodowym, niebudzące wątpliwości w świetle życiowego doświadczenia oraz zupełne z punktu widzenia zakresu ustaleń niezbędnego do prawidłowego rozstrzygnięcia. Jako takie nie mogą być skutecznie zwalczane polemicznymi twierdzeniami apelującego. W konsekwencji Sąd Okręgowy przyjmuje owe ustalenia Sądu I instancji w całości za własne.

Przystępując do oceny zarzutu naruszenia prawa materialnego, sprowadzającego się do niezasadnego zastosowania art. 5 k.c., należało ocenić go odmiennie od wyżej omówionego zarzutu naruszenia prawa procesowego.

Sąd Okręgowy w zastosowaniu tego przepisu w niniejszej sprawie dostrzega dwie nieprawidłowości. Po pierwsze, w ustaleniach faktycznych brak jest jakichkolwiek śladów przesłanki, która zdecydowała o zastosowaniu przez Sąd Rejonowy instytucji nadużycia prawa podmiotowego. Argumentując za zastosowaniem art. 5 k.c. wskazano wszak, że „Zły stan zdrowia psychicznego u pozwanego jest na tyle oczywisty w kontakcie z nim, że osoby zawierające umowę w imieniu powoda nie mogły go zignorować”. Mimo takiej konstatacji, nie ma żadnych ustaleń faktycznych co do zachowania pozwanego w trakcie czynności związanych z – ostatecznie wadliwym – podpisaniem umowy kredytowej 10 grudnia 2014 roku. Już samo to w zasadzie powoduje sprzeczność subsumpcji w zakresie art. 5 k.c. z ustaleniami faktycznymi. Nie ma zaś podstaw do czynienia ustaleń o wyjątkowo niespotykanym zachowaniu pozwanego w tamtym czasie. Jeżeli Sąd I instancji wnioskował ze swoich doświadczeń w obecnym kontakcie z pozwanym, to – niezależnie nawet od tego, czy nagranie przebiegu rozprawy pozwala podzielić taką ocenę – nie znalazła ona żadnego odzwierciedlenia w ustaleniach faktycznych, zatem powód nie miał możliwości owego ustalenia zaskarżyć. Sprawę komplikuje dodatkowo fakt, że jest rzeczą powszechnie wiadomą, że schorzenie, na które cierpi powód, nie przebiega w sposób jednostajny w tym sensie, że – nie kwestionując braku poczytalności pozwanego, co oceniono trafnie – zachowanie pozwanego w sytuacjach społecznych, zwłaszcza przy jednorazowym, w gruncie rzeczy epizodycznym kontakcie, nie musi w żaden sposób odbiegać od przeciętnej w analogicznych sytuacjach zawierania umowy pożyczki czy kredytu u pośrednika finansowego.

Nie jest natomiast z pewnością tak, że w każdym przypadku nieważności spowodowanej zaburzeniami psychicznymi, sprzeczne ze społeczno-gospodarczym przeznaczeniem prawa jest dochodzenie zwrotu wypłaconej jak w niniejszej sprawie kwoty jako świadczenia nienależnego. Nawet przyjmując tezę, że art. 411 pkt 2 k.c. nie wyklucza możliwości stosowania w konkretnej sprawie art. 5 k.c. trzeba pamiętać, że ten ostatni przepis nie może prowadzić do – w istocie – ubezskutecznienia praw podmiotowych w pewnych, powtarzalnych sytuacjach. Innymi słowy, uznanie dochodzenia ochrony prawa podmiotowego za nadużycie tego prawa, musi być bardzo ściśle powiązane ze szczególnymi, nadzwyczajnymi w istocie, okolicznościami badanego przypadku. Sąd Okręgowy w obecnym składzie nie może podzielić poglądu, jakoby taką nadzwyczajną okolicznością było to, że drugą stroną transakcji jak w niniejszej sprawie była osoba chora psychicznie, zwłaszcza gdy nie sposób, jak to wyżej wskazano, czynić w sposób dostatecznie pewny zarzutu, że powód – choćby działający przez agenta – winien był powziąć wątpliwości co do tego, czy pozwany ze względu na swój stan zdrowia jest w stanie w sposób skuteczny złożyć oświadczenie woli co do zaciągnięcia zobowiązania w ramach umowy kredytu konsumenckiego. Nie sposób również podzielić zasadności zarzutu stawianego powodowi, jakoby winien on ustalać stan zdrowia psychicznego powoda. W praktyce obrotu w polskich warunkach społecznych, pytanie o stan zdrowia psychicznego – a takie zapewne należałoby w świetle oczekiwań Sądu Rejonowego standardowo zadawać – uznawano by co najmniej za zbyt daleko idącą ingerencję w sferę prywatności potencjalnych przecież klientów, jeżeli nie wprost naruszenie przepisów o ochronie danych osobowych;

niezależnie nawet od tego, czy słusznie w świetle proponowanej przez Sąd I instancji interpretacji granic możliwego stosowania art. 5 k.c.

Należy jednak podkreślić, że powyższe dotyczy zwrotu świadczenia nienależnego. Nie dopatrzono się natomiast wadliwości rozstrzygnięcia Sądu Rejonowego co do odsetek dochodzonych przez powoda. Należało uwzględnić, że powód żądał – w ramach zmodyfikowanego żądania – 10.173,51 zł wraz z maksymalnymi odsetkami umownymi liczonymi od 9.585,63 zł od dnia 31 grudnia 2016 roku od dnia zapłaty. Zatem dochodzony zwrot świadczenia nienależnego obejmuje w istocie zwrot nienależnego świadczenia co do 9.585,63 zł oraz żądanie odsetek za opóźnienie w realizacji tego obowiązku co do 587,88 zł, nadto dalszych odsetek od 31 grudnia 2016 roku od dnia zapłaty. O ile żądanie zwrotu 9.585,63 zł jako nienależnego świadczenia jest zasadne z przyczyn wyłożonych trafnie przez Sąd I instancji, a nadto wobec nietrafności stanowiska tamtejszego Sądu co do zasadności zastosowania art. 5 k.c. odnośnie zwrotu świadczenia nienależnego, o tyle oddalenie żądania odsetkowego w okolicznościach przedmiotowej sprawy nie podlega analogicznej ocenie.

Odsetki za opóźnienie spełniają już od dłuższego czasu w istocie funkcję dyscyplinującą; dopiero od 2022 roku ponownie zyskują walor rekompensaty utraconej wartości pieniądza⁴. Co przedmiotowo istotne, w świetle zasady nominalizmu (art. 358¹ § 1 k.c.), odsetki te stanowią dodatkowe przysporzenie dla wierzyciela, ponad to co mu się należy w świetle samej zasady zwrotu świadczenia spełnionego w wykonaniu nieważnej czynności prawnej, zobowiązującej do świadczenia, która nie stała się ważna po jego spełnieniu. Skoro zatem przyjmuje się, że obowiązek zwrotu nienależnego świadczenia wymaga dla swej wymagalności wezwania do jego spełnienia (art. 445 k.c.)⁵, to konsekwentnie przyjmując należy iż chodzi o możliwość zapoznania się przez adresata z treścią składanego oświadczenia (art. 61 § 1 k.c.). Skoro zaś ustalono, że przyczyną nienależności świadczenia był stan zdrowia psychicznego pozwanego, tedy na powódzie spoczywał obowiązek wykazania, że w chwili doręczenia wezwania do zapłaty, pozwany znajdował się w stanie umożliwiającym mu zapoznanie się z treścią oświadczenia powoda, to jest zrozumienia skutków tego oświadczenia. Powód takiego dowodu nie przeprowadził, zatem przyjmując należy iż wezwanie do zapłaty stało się skuteczne dopiero w ramach niniejszego procesu, skoro zgodnie z orzecznictwem Sądu Najwyższego osoba, co do której nie orzeczono o jej ubezwłasnowolnieniu, w toku procesu – w przypadku braku pełnomocnika z urzędu i braku przystąpienia do sprawy przez prokuratora, bierze udział w procesie samodzielnie, choćby znajdowała się w stanie trwale wyłączającym świadome i swobodne powzięcie decyzji i wyrażenie woli⁶. Dochodzenie zaś odsetek w tym zakresie, wobec rozłożenia należności na raty, pozostaje w sprzeczności z zasadami współżycia społecznego o tyle, że w istocie oznaczałoby czerpanie przez powoda dodatkowej korzyści z faktu ograniczonej zdolności pozwanego do wysnuwania wniosków ze skądinąd skomplikowanej sytuacji procesowej, w jakiej się znalazł, a także z odrzucenia przez powoda zgłoszonej w imieniu pozwanego propozycji ugodowej.

Z tych wszystkich względów, a nadto wobec braku okoliczności skutkujących nieważnością postępowania, które winny być brane pod uwagę z urzędu, uznając zarzut apelacyjny co do naruszenia prawa materialnego za w znaczącej części zasadny, należało zmienić zaskarżony wyrok i orzec co do istoty sprawy (art. 386 § 1 k.p.c.).

Zasądzić zatem należało 9.585,63 zł jako zwrot nienależnego świadczenia. Ów obowiązek, zważywszy na stan zdrowia pozwanego i jego obiektywnie trudne z tej racji funkcjonowanie w warunkach życia społecznego, w tym ekonomicznego, rozłożono w oparciu o art. 320 w związku z art. 391 § 1 zd. I k.p.c. na 38 rat po 250 zł, płatnych do 15. dnia miesiąca począwszy od 15 grudnia 2022 roku oraz ostatnią ratę wyrównawczą: 9.585,63 zł – $38 \times 250 \text{ zł} = 85,63 \text{ zł}$, płatną 15 lutego 2026 roku, przy czym na wypadek nieuiszczenia którejkolwiek z rat w terminie zastrzeżono odsetki ustawowe za opóźnienie. W pozostałym zakresie powództwo z przyczyn wyżej omówionych należało oddalić.

W konsekwencji zmianie ulec musiało również rozstrzygnięcie o kosztach procesu w I instancji. Stan zdrowia pozwanego, w połączeniu z jego trudną sytuacją materialną, uzasadniał nieobciążanie pozwanego kosztami procesu (art. 102 k.p.c.), zaś w tej sytuacji zwrot kosztów nieopłaconej pomocy prawnej udzielonej pozwanemu z urzędu należało ustalić na 2.952 zł, przy uwzględnieniu podatku od towarów i usług (§ 4 ust. 3 i § 8 pkt 5 r.o.a.SP), i wypłacić ze środków Skarbu Państwa – Sądu Rejonowego dla Łodzi-Widzewa w Łodzi (art. 29 ust. 1 p.a.7).

O kosztach postępowania apelacyjnego orzeczono na podstawie art. 102 w związku z art. 391 § 1 zd. I k.p.c. uznając iż nadal utrzymują się przesłanki analogicznego rozstrzygnięcia o kosztach procesu w I instancji.

W konsekwencji ze środków Skarbu Państwa – Sądu Rejonowego dla Łodzi-Widzewa w Łodzi należało zasądzić na rzecz pełnomocnika pozwanego z urzędu 1.476 zł tytułem zwrotu kosztów nieopłaconej pomocy prawnej udzielonej pozwanemu z urzędu, również przy uwzględnieniu podatku od towarów i usług oraz zasady iż w postępowaniu apelacyjnym przed Sądem Okręgowym zasądza się 50 % stawki (§ 16 ust. 1 pkt 1 r.o.a.SP).

1 Ustawa z dnia 23 kwietnia 1964 r. – Kodeks cywilny (j.t. – Dz. U. z 2022 r. poz. 1360 z późn. zm.).

2 Ustawa z dnia 17 listopada 1964 r. – Kodeks postępowania cywilnego (j.t. – Dz. U. z 2021 r. poz. 1805 z późn. zm.).

3 Rozporządzenie Ministra Sprawiedliwości z dnia 3 października 2016 r. w sprawie ponoszenia przez Skarb Państwa kosztów nieopłaconej pomocy prawnej udzielonej przez adwokata z urzędu (j.t. – Dz. U. z 2019 r. poz. 18 z późn. zm.).

4 Por.: dane Głównego Urzędu Statystycznego dot. dynamiki wskaźnika wzrostu cen towarów i usług konsumpcyjnych, dostępne pod adresem:

(...)

5 Por. np.: uchwała Sądu Najwyższego z dnia 26 listopada 2009 r., III CZP 102/09, OSNC z 2010 r., nr 5, poz. 75.

6 Por. uchwała Sądu Najwyższego w składzie 7 sędziów - zasada prawna z dnia 12 grudnia 1960 r., 1 CO 25/60, OSNCK z 1961 r., nr 2, poz. 32; a także np. wyrok Sądu Najwyższego z dnia 6 kwietnia 2005 r., III CK 319/04, LEX nr 175997.

7 Ustawa z dnia 26 maja 1982 r. – Prawo o adwokaturze (j.t. – Dz. U. z 2022 r. poz. 1184 z późn. zm.).